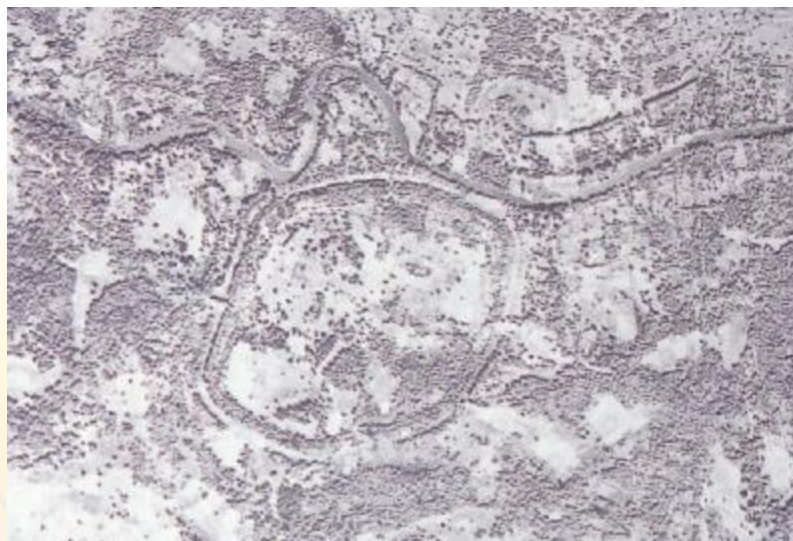

เมืองโบราณกำแพงแสน

โดย ผศ.จิริฐิ เจริญราษฎร์

เมืองโบราณกำแพงแสน เป็นเมืองโบราณขนาดเล็ก ที่มีอายุอยู่ในสมัยทวารวดี คือประมาณ พุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๖ โดยมีหลักฐานจากการที่พบว่า มีการสร้างคูน้ำคันดินรอบเมืองตามแบบของเมืองสมัยทวารวดี คูน้ำคันดินรอบเมืองนี้ยังสมบูรณ์และเห็นได้เด่นชัด และยังได้พบโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ร่วมสมัยทวารวดีอีกด้วย เมืองนี้อยู่กึ่งกลางระหว่างเมืองโบราณขนาดใหญ่ ๒ เมือง คือเมืองโบราณอู่ทอง และเมืองโบราณนครไชยศรี

เมืองโบราณกำแพงแสนตั้งอยู่ที่หมู่บ้านกำแพงแสน หมู่ที่ ๕ ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม มีพื้นที่ประมาณ ๓๑๕ ไร่ มีความกว้างในแนวตะวันตกถึงตะวันออก ประมาณ ๑๕๗ เมตร ความยาวในแนวเหนือถึงใต้ประมาณ ๘๐๓ เมตร ความยาวและความกว้างของเมืองเกือบจะเท่ากัน แผนผังของเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมมุมมน มีคูน้ำคันดินชั้นเดียวล้อมรอบ คูน้ำกว้างประมาณ ๓๐ เมตร ยาวประมาณ ๒.๗๒ กิโลเมตร กำแพงเมืองสูงประมาณ ๔ เมตร มีช่องว่างระหว่างกำแพงซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นประตูเมืองด้านละ ๒ ช่อง รวมเป็น ๘ ช่อง แผนผังของเมืองนี้เมื่อลากเส้นโยงด้านตะวันตก - ตะวันออก และมุมด้านเหนือ - ใต้ เส้นโยงจะตัดกันเกือบจะพอดีที่ใจกลางเมือง ทำให้สันนิษฐานว่า ในการสร้างคูน้ำคันดินรอบเมืองนี้ อาจจะมีการวางแผนและการรังวัดพื้นที่เป็นอย่างดี ลักษณะภูมิประเทศทั่วไปของเมืองโบราณกำแพงแสนเป็นที่ราบ ตั้งอยู่บนฝั่งใต้ของลำน้ำห้วยยาง หรือคลองท่าสาร - บางปลา ซึ่งไหลมาจากทิศตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง ที่บ้านท่าเรือ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดกาญจนบุรี ไหลผ่านตัวเมืองโบราณทางทิศเหนืออ้อมผ่านไปทางทิศตะวันออกสู่แม่น้ำท่าจีน

ภาพถ่ายดาวเทียมเมืองโบราณกำแพงแสน

ลักษณะเช่นนี้แสดงว่าเมืองโบราณกำแพงแสนได้เลือกทำเลในการตั้งเมือง เพื่อนำน้ำจากลำน้ำห้วยยางมาหล่อเลี้ยงเมือง และจากการศึกษาเมืองโบราณตามแนวชายฝั่ง พบว่าแม่น้ำห้วยยางเมื่อไหลลงสู่ที่ราบทางทิศตะวันออกจะแตกแยกออกเป็นหลายสาขา ทำให้ตกตะกอนที่ปากน้ำ อันเป็นพยานหลักฐานแสดงให้เห็นว่าในอดีตเมืองโบราณกำแพงแสน เป็นเมืองที่อยู่ใกล้แนวฝั่งทะเลประมาณ ๔.๕ - ๕ กิโลเมตร ทางทิศเหนือห่างจากกำแพงเมืองไปประมาณ ๑๕๐ เมตร มีลำรางกว้างประมาณ ๑๐ เมตร ชาวบ้านเรียกว่า ลำรางพิบูล ลำรางนี้แยกมาจากคลองห้วยยาง ผ่านเข้าสู่เมืองโบราณลงสู่แม่น้ำท่าหลวง เข้าใจว่าลำรางนี้แต่เดิมคงจะเป็นแม่น้ำสายใหญ่ เป็นทางคมนาคมสำคัญของเมืองโบราณอู่ทอง เมืองโบราณพงศิก และเมืองโบราณนครไชยศรี แสดงว่าเมืองโบราณกำแพงแสนเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ระหว่างทางคมนาคมของเมืองโบราณขนาดใหญ่ทั้ง ๓ เมือง

จากการตรวจและทำแผนผังเมืองโบราณกำแพงแสนของกรมศิลปากร พบว่า ภายในตัวเมืองมีลักษณะเป็นเนินอยู่หลายแห่ง มีสระน้ำเป็นรูปเหลี่ยม ๒ แห่ง มีคูน้ำชั้นในเกือบเป็นรูปกลม อยู่เชิงไปทางส่วนตะวันออกเฉียงเหนือของใจกลางเมืองไม่ปรากฏซากโบราณสถานภายในเขตตัวเมือง ส่วนโบราณสถานที่พบอยู่ห่างจากกำแพงเมืองโบราณออกไปประมาณ ๑๒๐ เมตร มีลักษณะเป็นเนินอิฐประมาณ ๓ - ๔ เนิน ตั้งเรียงรายกันเป็นระยะ ๆ ไป เนินอิฐเหล่านี้เข้าใจว่าคงจะเป็นฐานเจดีย์เล็ก ๆ นอกจากนั้น ชาวบ้านยังขุดพบพระพุทธรูปดินเผาพอกปูนสูงประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ๒ องค์ เศียรพระพุทธรูปปูนปั้น รูปบุคคล และรูปสัตว์ที่ทำจากดินเผา จำนวนหนึ่ง ซึ่งโบราณวัตถุเหล่านี้เป็นงานศิลปะที่ใช้ดินเผาเป็น โกลนพอกทับด้วยปูน เป็นรูปแบบศิลปกรรมที่อยู่ในสมัยทวารวดี

ภาพคูน้ำล้อมรอบเมืองโบราณกำแพงแสน

ภาพสระน้ำภายในเมืองโบราณกำแพงแสน

โบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญ ๆ ซึ่งพบที่บริเวณเมืองโบราณกำแพงแสน มีดังนี้

โบราณสถานเจดีย์กลางเมือง ตั้งอยู่ในตำแหน่งกลางเมืองโบราณ เดิมเป็นฐานเจดีย์ขนาดใหญ่ นายพิน กันตะเพ็ง ได้บอกเล่าว่า พบแผ่นศิลาฤกษ์ เป็นศิลามีอักษรจารึกอยู่ตรงกลางสถานที่แห่งนี้ ต่อมาได้สร้างธงชาติครอบทับไว้

เนินศาสนสถานเก่า อยู่ในตัวเมืองบนเนินด้านทิศเหนือ ปัจจุบันตั้งเป็นศาลหลักเมือง เป็นที่เคารพของชาวกำแพงแสน

โบราณสถานสระน้ำกลางเมือง เป็นสระน้ำอยู่กลางเมือง อยู่ห่างจากประตูเมืองด้านทิศตะวันออกเข้ามาประมาณ ๓๕๐ เมตร สระน้ำนี้มีขนาดกว้างประมาณ ๒๑ เมตร ยาว ๓๑ เมตร บริเวณรอบ ๆ สระแห่งนี้พบเศษภาชนะดินเผากระจายอยู่เป็นจำนวนมาก

โบราณสถานนอกเมืองด้านทิศใต้ อยู่ห่างจากแนวกำแพงเมืองโบราณออกไปทางด้านทิศใต้ ประมาณ ๔๐๐ เมตร เป็นเนินฐานเจดีย์เก่าแก่

โบราณสถานทำนงตรง ทำนงตรง เป็นชื่อประตูเมืองทางด้านทิศเหนือของเมืองโบราณกำแพงแสน กว้างประมาณ ๑๑.๖ เมตร ในอดีตเคยพบโบราณสถานขนาดเล็กอยู่ทางด้านทิศเหนือของเมืองโบราณนี้ ซึ่งปัจจุบันเหลือหลักฐานให้เห็นอยู่เล็กน้อย ห่างจากประตูเมืองทำนงตรงไปทางทิศตะวันออก ๑๕๐ เมตร บริเวณริมลำน้ำห้วยยาง เวล่าน้ำลดชาวบ้านบอกเล่าว่ามีแผ่นศิลา กว้างยาวไม่น้อยกว่า ๒ วา ลาดเอียงลงไปในลำน้ำห้วยยาง

โบราณสถานด้านทิศตะวันตก ห่างจากแนวกำแพงเมืองออกไปทางด้านทิศตะวันตก ประมาณ ๒ กิโลเมตร พบฐานรากของพระวิหารอยู่ประมาณครึ่งหนึ่ง กว้าง ๑๕ เมตร ยาว ๒๔ เมตร มีชายยื่นออกมา ๑๐ เมตร มีร่องรอยของรากฐานเจดีย์เรียงเป็นเส้นตรงในแนวตะวันออก - ตะวันตก ปัจจุบันยังพอมองเห็น ๒ ฐาน ส่วนฐานที่หายไปเพราะถูกไถทำถนนท้องถิ่น ห่างจากฐานเจดีย์องค์ตะวันออกไปประมาณ ๑๐๐ เมตร พบสระน้ำที่ยังมีสภาพพอมองเห็นได้ เป็นสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างประมาณ ๔๕ เมตร

โบราณสถานด้านทิศตะวันออก มีแนวเนินโบราณสถานอยู่นอกตัวเมืองโบราณไปทางด้านทิศตะวันออก สันนิษฐานว่าเป็นฐานเจดีย์ มีทั้งหมด ๓ ฐาน เรียงเป็นเส้นตรงในแนวตะวันออก - ตะวันตก เป็นแนวเจดีย์เดียวกันกับแนวเจดีย์ด้านทิศใต้ของเมืองโบราณ ปัจจุบันฐานเจดีย์ด้านตะวันออกนี้มีหลักฐานเหลือให้เห็นเพียงฐานเดียว ห่างออกไปประมาณ ๕๐ เมตร เป็นบ่อน้ำทรงกลม กว้างประมาณ ๑๐ เมตร

ธรรมจักรศิลา พบที่บริเวณฐานเจดีย์ตะวันออกนี้ ลักษณะธรรมจักรทำจากศิลาสีเขียว เส้นผ่าศูนย์กลาง ๖๗ เซนติเมตร สูง ๘๐ เซนติเมตร สลักลวดลายแบบนูนต่ำ ส่วนล่างสลักเป็นภาพบุคคลครึ่งตัว ส่วนสันธรรมจักรสลักเป็นลวดลายก้านขดเรียงกันรอบวง สลักคล้ายกันทั้ง ๒ ด้าน ธรรมจักรประกอบด้วยกึ่งที่ด้านละ ๑๖ ที่

แท่นฐานธรรมจักรศิลา พบในบริเวณเดียวกันกับธรรมจักรศิลา มีลักษณะเป็นทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตรงกลางเจาะเป็นช่องทะลุรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ด้านข้างสลักนูนต่ำเป็นลายก้านขดล้อมรอบด้วยลายเม็ดประคำเหมือนกันทั้งสี่ด้าน บนแท่นฐานธรรมจักรจากรีกอักษรปัลลวะ เป็นภาษาบาลี มีใจความว่า “พระธรรมจักรของพระมเหสีเจ้า มีเวียนสามรอบ มีอาการสิบสอง คือสังญาณ กิจญาณ กตญาณ กำหนดแล้วด้วยอาการละสี ละสี” อายุของตัวอักษรปัลลวะนี้ อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ธรรมจักรและแท่นฐานธรรมจักรสามารถต่อกันได้พอดี โดยธรรมจักรจะมีเดือยสำหรับเสียบลงในช่องว่างของแท่นฐานได้ และจะปรากฏจารึกอยู่ด้านล่าง ซึ่งถ้าต่อเข้ากับเสาธรรมจักรก็จะสามารถอ่านจารึกได้ในตำแหน่งที่พอดี

เนินอิฐด้านทิศตะวันออก นอกกำแพงเมืองทางทิศตะวันออกมาประมาณ ๑ กิโลเมตร มีเนินอิฐขนาดใหญ่ สันนิษฐานว่าเป็นพระวิหาร ชาวบ้านบอกเล่าว่าที่บริเวณนี้พบพระพุทธรูปศิลา ๓ องค์ ที่มีลักษณะคล้ายกันทั้ง ๓ องค์ เป็นพระพุทธรูปทำจากศิลาสีเขียว พอกปูน ประทับยืน ปางวิตรรกมูทรา หรือปางแสดงธรรม ทั้งสองพระหัตถ์ ลักษณะจีวรบางแนวพระวรกาย คล้ายแบบศิลปะคุปตะของอินเดีย แต่เป็นฝีมือแบบชาวพื้นบ้าน พระพุทธรูปนี้ปัจจุบันเหลือเพียง ๒ องค์ องค์หนึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดกำแพงแสน อีกองค์หนึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดสว่างชาติประชาราษฎร์ ส่วนอีกองค์หนึ่งสูญหายไปแล้ว

จะเห็นได้ว่าเมืองโบราณกำแพงแสนนี้ น่าจะเป็นเมืองสำคัญอีกแห่งหนึ่งในสมัยทวารวดี และอยู่ไม่ห่างจากเมืองโบราณนครไชยศรี มีระยะทางห่างกัน ประมาณ ๒๔ กิโลเมตรเท่านั้น แต่มีขนาดที่แตกต่างกันมาก คือเมืองนครไชยศรีมีลักษณะเป็นมหานครที่ต้องมีกษัตริย์ผู้ทรงอำนาจยิ่งใหญ่เป็นผู้ปกครอง ส่วนเมืองกำแพงแสนเป็นเพียงเมืองเล็ก ๆ จนน่าจะเป็นเมืองบริวารของเมืองนครไชยศรีมากกว่าจะเป็นเมืองที่ตั้งอยู่อย่างอิสระ สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นโดยเมืองโบราณนครไชยศรี เพื่อควบคุมเส้นทางการค้าตามคูคลอง เพื่อส่งเสริมการเป็นเมืองท่าศูนย์กลางการค้าทางทะเลของเมืองนครไชยศรี ดังนั้นความเจริญและความเสื่อมของเมืองกำแพงแสนจึงน่าจะเป็นไปพร้อม ๆ กับเมืองนครไชยศรี ปัจจุบันสถานที่ของเมืองโบราณกำแพงแสนนี้เป็นที่ตั้งของค่ายลูกเสืออำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ภาพทางเข้าเมืองโบราณกำแพงแสนด้านทิศตะวันออก (ปัจจุบันใช้เป็นค่ายลูกเสือ)

ภาพคันดินรอบเมืองโบราณกำแพงแสน สูง ๔ เมตร

ภาพโบราณวัตถุที่ค้นพบบริเวณเมืองโบราณกำแพงแสน

เอกสารอ้างอิง

ทิวา ศุภจรรยา และ ผ่องศรี วนาสิน. การศึกษาลักษณะของชุมชนโบราณจากภาพถ่ายทางอากาศ. เอกสารการสัมมนาประวัติศาสตร์โบราณคดี และศิลปวัฒนธรรมนครปฐม โดยความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยศิลปากรกับชุมชนนิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จังหวัดนครปฐม.

“เมืองโบราณกำแพงแสน” เข้าถึงได้จาก www.thairoomrate.com/travel/10000/01800/001.709.htm
(๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๑)